

Potpukovnik

Petar SMOLOVIĆ

O OSNOVNIM OBLICIMA OTPORA STANOVNIŠTVA

O PODELI I KLASIFIKACIJI OBLIKA OTPORA STANOVNIŠTVA

Koncepcijom opštenarodne odbrane stvoreni su povoljni uslovi da se sve strukture stanovništva uspešno, pripreme za aktivan i organizovan otpor svakom agresoru. U praksi mirnodopskih priprema dolazi do sve većeg angažovanja samoupravnih, društveno-političkih i drugih organizacija društva, a time i do podrštvljavanja narodne odbrane. Realizuje se zamisao druga Tita da će čitava naša zemlja biti pretvorena u ježa, a svako naselje i svaki grad u bastion koji će se najodlučnije braniti.

O ovoj tematici se sve češće piše, iznose se mišljenja, daju predlozi i kritičke primedbe. Pored ostalog, raspravlja se o definisanju i klasifikaciji različitih oblika otpora stanovništva agresoru. Pri tome se mogu zapaziti razne formulacije pojma oblika otpora.¹ Kada se pročitaju sadržaji sa takvim i sličnim naslovima,² suštinska razlika između njih i ne postoji, kao ni u člancima o otporu na privremeno zaposednutoj teritoriji,³ otpor gradova agresoru itd., jer se u svim tim napisima raspravlja o brojnim oblicima otpora stanovništva u opštenarodnom odbrambenom ratu. Premda se u člancima, u kojima susrećemo formulacije »naoružani otpor«, »otpor van oružanih snaga«, u suštini, ne raspravlja o različitim sadržajima, ipak, to, po mom mišljenju, ukazuje na izvesne dileme na osnovu kojih se može zaklju-

¹ »Oblici naoružanog otpora«, »Oblici otpora u opštenarodnom odbrambenom ratu van oružanih snaga«, »Oblici otpora van oružanih snaga«, Otpor stanovništva izvan oružanih snaga«, itd.

² »Otpor stanovništva u opštenarodnoj odbrani«, »Osnovni oblici i načini masovnog otpora agresoru«, »Neki oblici otpora stanovništva agresoru u opštenarodnoj odbrani« i sl.

³ Iako je otpor na privremeno zaposednutoj teritoriji važan i vrlo složen, ne treba zapostaviti i otpor koji će stanovništvo pružati u pozadini sopstvenih oružanih snaga i na oslobođenoj teritoriji (protiv vazdušnih desanata, diverzanata, špijuna i drugih infiltriranih snaga).

čiti da stanovništvo neće učestvovati i u oružanom otporu, što, uveren sam, ni autori ne misle. Svakako da će u tako primarnom obliku otpora, kao što je oružana borba, pored oružanih snaga kao glavnog nosioca borbe, na svojevrstan način učestvovati i stanovništvo, bilo samostalno ili u sadejstvu sa oružanim snagama, u prvom redu sa snagama teritorijalne odbrane. Isto tako, smatram da nije svrshodno tražiti u preciznu granicu između dejstava oružanih snaga i stanovništva, jer ona neće postojati, ili će biti neznatna, s obzirom na to što će se celo društvo angažovati u pružanju otpora agresoru na celom prostoru zemlje, uključujući i privremeno zaposednutu teritoriju.

Zato, kada se radi o učešću stanovništva u opštenarodnom odbrambenom ratu, po mom mišljenju, najcelishodnije je pisati i govoriti o *osnovnim oblicima otpora stanovništva*. S tim u vezi može se razmatrati sve ono što je najbitnije o mestu, ulozi i načinu pružanja otpora stanovništva agresoru, a stvaralačkom primenom koncepcije opštenarodne odbrane, oblika otpora i načina njihovog ispoljavanja biće sve više. Isticanjem osnovnih oblika otpora doprineće se razvijanju samoinicijative i samoorganizovanja stanovništva na osnovama jedinstvene doktrine i jedinstvenog komandovanja u jugoslovenskim razmerama.

I o klasifikaciji raznih oblika otpora stanovništva postoje različita gledanja. Navešću samo neke primere. U članku pukovnika Vladimira Valjana,⁴ na primer navedeni su i određeni ovi oblici otpora: političko-propagandna aktivnost, oružana dejstva, diverzantsko-sabotažna dejstva, obaveštajna delatnost i samozaštita, zbrinjavanje ranjenika i proizvodno-uslužne delatnosti. U članku potpukovnika Todora Mirkovića⁵ obrađeni su sledeći oblici otpora: političko-propagandni rad i borba protiv psihološko-propagandne i subverzivne delatnosti neprijatelja, oružana dejstva, diverzantska dejstva, sabotaže, obaveštajna delatnost, samozaštita, civilna zaštita i uskraćivanje ekonomskih resursa agresoru. Major Remko Matušan⁶ konstatuje: »... otpor se u osnovi može podeliti na oružani, ekonomski i politički«. U knjizi »Kako bi se Jugoslavija borila u ratu«, pored ostalog, navodi se: »Osnovni oblici borbe i otpora naroda ... su i prikupljanje podataka o neprijatelju, borba protiv obaveštajne, diver-

⁴ Pukovnik Vladimir Valjan *Oblici otpora agresoru van oružanih snaga*, »Vojno delo« 6/72.

⁵ Potpukovnik Todor Mirković *O oblicima otpora agresoru van oružanih snaga*, »Vojno delo« 2/73.

⁶ Major Remko Matušan *Oblici otpora agresoru van oružanih snaga* »Vojno delo« 3/73.

zantske i subverzivne neprijateljeve aktivnosti, suzbijanje neprijateljeve propagandne aktivnosti, borbene aktivnosti naroda, sabotaže i dr.«

Ima još takvih i sličnih klasifikacija oblika otpora stanovništva. Sve to ima opravdanja sa vojno-političkog i ekonomskog stanovišta, posmatrajući aktivnosti stanovništva u opštenarodnom otporu agresoru. Međutim, po mom uverenju, bilo bi bolje kada bi se sve takve i slične aktivnosti sažele u nekoliko širih celina koje bi sadržavale odgovarajuće načine⁷ i oblike otpora stanovništva. Takva globalna klasifikacija oblika otpora bila bi razumljivija i stanovništvo bi imalo jasniju predstavu o sopstvenom mestu i ulozi u mirnodopskim pripremama, a u ratu bi se lakše obavljao izbor za borbene i neborbene aktivnosti.

Prema tome, po mom mišljenju, osnovni oblici otpora stanovništva mogu se klasifikovati u sledeće kompleksne celine: oružani otpor, moralno-politički i psihološki otpor, ekonomski otpor, otpor u oblasti kulture i prosvete, »pasivna rezistencija« i aktivnost stanovništva u poslovima civilne zaštite.

Iskustva iz našeg narodnooslobodilačkog rata i oslobodilačkih pokreta i borbi ostalih naroda, naročito vijetnamskog, predstavljaju važnu osnovu pri izboru i primeni različitih oblika otpora stanovništva u opštenarodnom odbrambenom ratu. Šta znače iskustva iz našeg narodnooslobodilačkog rata pri ostvarivanju koncepcije opštenarodne odbrane najbolje je izrazio drug Tito na Devetom kongresu SKJ rečima: »Ta koncepcija nije neko trenutno rešenje izazvano aktuelnim međunarodnim događajima, već trajna orijentacija. Ona je, ustvari, nastala još 1941. godine, kada je KPJ povelu naše narode u borbu protiv fašističkih okupatora i njihovih pomagača.«⁸ Kasnije, na proslavi 50-godišnjice Slovenačkog nacionalnog univerziteta, drug Tito je naglasio još i ovo: »Naša današnja koncepcija opštenarodne odbrane nije ništa drugo nego dosljedna i odlučna primjena tih velikih iskustava iz NOR-a u našim sadašnjim uslovima.«⁹

Primenom različitih oblika otpora u našem narodnooslobodilačkom ratu stanovništvo je s oružjem, a često i bez njega, izvodilo razne

⁷ Neki od navedenih oblika otpora su pre način ispoljavanja neke šire aktivnosti. Zašto, na primer, od oružanog otpora izdvajati diverzantska dejstva, zbrinjavanje ranjenika, obaveštajnu delatnost itd., kada su to vojne funkcije povezane uz oružani otpor. Ili, zašto informativno-propagandnu delatnost izdvajati iz političkog otpora, sabotaže iz ekonomskog otpora i sl., kada su to načini ispoljavanja ovih oblika otpora, itd.

⁸ Tito, *Referat na IX kongresu SKJ*, izdanje »Komunist«, 1969. god.

⁹ Tito, *Govor povodom 50-godišnjice Slovenačkog nacionalnog univerziteta*, »Vojna djela« knjiga 4, izd. VIZ 1972. god., Beograd.

akcije, čime je na svojevrsan način proširivana i dopunjavana oružana komponenta narodnooslobodilačkog pokreta. To su bile akcije različite po nameni i načinu izvođenja kao, na primer, atentati i prepadi na neprijateljeve oficire, vojnike, straže, patrole i komande. Ubijani su saradnici okupatora — žandarmi, agenti i provokatori. Uništavana su skladišta, hangari, garaže i dr. Rušene su komunikacije, saobraćajni i drugi objekti. Radnici su sabotirali proizvodnju, kvarili uređaje i postrojenja, stavljali mine iznenađenja i eksploziv, čime su smanjivali ili sprečavali proizvodnju za okupatora. Pored tih akcija razvijana je svestrana idejno-politička, kulturno-zabavna i prosvetna delatnost i mnoge druge aktivnosti, uključujući i elemente »pasivne rezistencije«. Na taj način narod je pokretan u borbu, izgrađivani su borbeni moral i snaga pokreta otpora. U isto vreme razobličavani su politika i postupci agresora i njegovih satelita.

Razume se, svim tim pojedinačnim i kombinovanim akcijama stanovništva protiv okupatora neprekidno i za sve vreme rata davana je jasna orijentacija od partijskog i vojnog rukovodstva. Svaki naš narod i narodnost u Jugoslaviji bogat je iskustvima stečenim u dani-ma rata i revolucije, a svi su bogatiji zajedničkim iskustvima, što će nam poslužiti pri realizaciji koncepcije opštenarodne odbrane, izboru i primeni različitih oblika otpora svakom agresoru u savremenim uslovima.

Isto tako, poučna su i iskustva iz oslobodilačke borbe drugih naroda, naročito vijetnamskog, pre svega zato što su stečena u novije vreme, u savremenim uslovima ratovanja. Ta iskustva dokazuju da je narod nepobediv kada je rešen da istraje u otporu bez obzira na nadmoćnost agresora u materijalno-tehničkom ili bilo kom drugom pogledu. Iskustva stečena u vijetnamskom ratu poučna su i za nas pri primeni različitih oblika otpora; načinu dejstava gde su dolazili do izražaja snalažljivost, inventivnost i drugi kvaliteti pripadnika snaga otpora (omladine, žena, dece, staraca itd.); racionalnom korišćenju raspoloživih sredstava za borbu; veštom kombinovanju vojnih i političkih akcija, a u nekim slučajevima i kombinaciji sa njima »pasivne rezistencije«. Vrlo su poučni primeri u stvaranju atmosfere i raspoloženja naroda za borbu preovlađujući teške žrtve i druge ratne tegobe. Organizovan je bogat moralno-politički, kulturno-prosvetni i zabavni rad radi izgradnje i učvršćenja borbenog morala snaga otpora.

Bilo kako da se formulišu i podele oblici otpora, najbolje rezultate će dati ako se budu primenjivali kombinovano (politički, oružani, ekonomski i dr.), jer su međusobno povezani, uslovljeni i zavisni. Uz to učesnici u pojedinim oblicima otpora i pojedinačno će biti u situaciji da učestvuju u mnogim akcijama koje čine više oblika otpora.

Oblici otpora će biti raznovrsni i po bogatstvu formi neiscrpni i masovni. Međutim, ta aktivnost mora biti *organizovana i dobro pripremljena*, polazeći od odlučnosti i rešenosti stanovništva da pruži odlučan otpor svakom agresoru. Pri tome se treba čuvati šablona i krutog prilaza pri realizaciji konkretnih oblika otpora, jer će primena različitih oblika otpora, naročito u težim situacijama, zahtevati samoinicijativu pojedinaca, grupa i organizacija. Sve te aktivnosti moraju da polaze od opšte ideje borbe i otpora i da budu usklađena na širem planu.

Angažovanost i snalažljivost stanovništva utoliko je potrebna ukoliko se zna da će agresor, pored poznatih metoda, primenjivati »prilagođavajuću« taktiku kako bi uspeo da stvori okupacioni sistem na privremeno zaposednutoj teritoriji. To se potvrdilo u postupcima agresora posle drugog svetskog rata, a naročito u Južnom Vijetnamu, gde su se služili raznim metodama i sredstvima kako bi pridobili stanovništvo, pri čemu nisu izostajala razna obećanja i demagogija. Radi postizanja postavljenih ciljeva agresor koristi bezbroj »timova specijalista«, kao što su, na primer, timovi za »civilnu odbranu«, »proizvodne delatnosti«, »snabdevanje stanovništva«, »kontrolu imovine«, »javnu upravu«, »javne komunikacije«, »javno zdravlje«, »javne finansije«, »javnu bezbednost«, »javni transport«, »javne komunalne usluge«, a i za delatnost u oblasti kulture, prosvete, obrazovanja, umetnosti, zabave, sudstva, religije itd. Na taj način agresor nastoji da obuhvati sve aspekte vojnog, ekonomskog, političko-sociološkog, kulturno-prosvetnog i ostalog života građana za ostvarenje ciljeva, koristeći pri tome otpadnike i protivnike naroda kao kolaborante i petokolonaše.

Različito oblika otpora, uključujući i oružanu borbu, podrazumeva njihovo puno jedinstvo u opštenarodnom odbrambenom ratu. »Borba i svi drugi oblici svenarodnog otpora čine nužno i nedeljivo jedinstvo. Masovno angažovanje naroda u sveobuhvatnom aktivnom otporu — idejno-politička i psihološka borba za jedinstvo i moral naroda, funkcionisanje vlasti i svih političkih i drugih ćelija društva, proizvodnja, snabdevanje, zbrinjavanje i drugo — ima presudan zna-

čaj za uspešnu oružanu borbu i vođenje rata u celini« — kaže se u Smernicama za odbranu SFRJ od agresije. Otuda »čistih« oblika otpora i nema. Svi borbeni zadaci i drugi oblici otpora stanovništva sa oružanim snagama dopunjavaju, proširuju i čine celinu opštenarodnog odbrambenog rata. I oružane snage su naoružani deo stanovništva. U Rezoluciji Devetog kongresa SKJ tim povodom se kaže: »SKJ će se istrajno boriti da se opštenarodna odbrana razradi u jedinstven sistem mera koji obuhvata političke, vojne, ekonomske, moralne i psihološke pripreme za odbranu i da se u njima angažuju svi raspoloživi ljudski i materijalni izvori«.

O oblicima otpora. Oblike otpora stanovništva moguće je podeliti u nekoliko kompleksnih celina:

- oružani otpor,
- moralno-politički i psihološki otpor,
- ekonomski otpor,
- otpor u oblasti kulture i prosvete,
- »pasivna rezistencija« i
- delatnost u okviru civilne zaštite.

Oružani otpor. Oružana borba, čiji su glavni nosilac oružane snage, je osnovni vid otpora agresoru u opštenarodnom odbrambenom ratu. Međutim, i ostalo stanovništvo će na svojevrsan način učestvovati u oružanoj borbi i tako biti sastavni deo oružanih snaga. Tim povodom general-pukovnik Viktor Bubanaj kaže: »Zato je naš krajnji cilj u organizaciji oružanih snaga još dalek, ali značajniji rezultati su već prisutni. Reč je o težnji da oružane snage postanu ceo narod i celo društvo...«. ¹⁰

Pod oružanim otporom stanovništva, bar u najopštijem pojmu, mogu se podrazumevati borbene akcije pojedinaca i grupa, diverzantska dejstva i druge aktivnosti. Te akcije će se izvoditi samostalno i u sadejstvu sa oružanim snagama — jedinicama teritorijalne odbrane i delovima operativne armije. Izvodiće se tako da agresor u stanovništvu ima »hiljade neprijatelja na dohvatu, a nijednog na vidiku«. S druge strane stanovništvo pripremljeno na oružani otpor uvek će imati otkrivenih i rentabilnih ciljeva, što će mu omogućiti da i slabijim naoružanjem postiže veće rezultate.

¹⁰ Časopis »Odbrana i zaštita« br. 6/70.

Dobro organizovana i planirana oružana dejstva stanovništva mogu dati velik doprinos oružanoj borbi. Mogući ciljevi¹¹ dejstava stanovništva biće razni objekti i elementi borbenog poretka agresora. To će, pored ostalog, biti: atentati na civilne i vojne ličnosti neprijatelja, uništavanje domaćih izdajnika, miniranje, uništavanje, i rušenje mostova, raznih postrojenja i teško prolaznih pravaca, prepadi na pojedine delove i elemente komandnih mesta, centre veza, aerodrome (uključujući i mesta stanovanja pilota i njihova prevozna sredstva do aerodroma), skladišta i magacine svih vrsta itd., prepadi na raketne i vatrene položaje artiljerije, neprijateljske kolone, organe i jedinice za snabdevanje, pumpne stanice, postavljanje mina iznenađenja na mestima okupljanja neprijateljskih snaga u zgradama, magacinima, saobraćajnim sredstvima itd., oružane akcije protiv brojnih agresorovih institucija (policijskih, obaveštajnih, psihološko-propagandnih) i jedinica namenjenih za održavanje okupacionog sistema.

Stanovništvo će rušenjem i zaprečavanjem nanositi neprijatelju gubitke i štete i tako mu otežavati izvršavanje borbenih zadataka. To će biti masovni oblici diverzantskih akcija, koje će izvoditi improvizovane grupe od stanovništva nastale kao izraz otpora najširih slojeva.

Radi što uspešnijeg obavljanja borbenih akcija, stanovništvo će biti u ulozi osmatrača, izviđača i obaveštajca. Blagovremenim i tačnim prikupljanjem podataka o neprijatelju i informisanjem stanovništva i oružanih snaga izbeći će se akcije neprijatelja i uspešnije će se izvoditi sopstvena dejstva.

Sa taktičkog stanovišta takve i slične akcije doprineće sistemskom uznemiravanju snaga agresora, nanositi mu gubitke u živoj sili i materijalnim sredstvima. To će prisiljavati neprijatelja da ojačava osiguranja svojih snaga i objekata novim snagama i sredstvima, što će slabiti njegovu udarnu i vatrenu moć i smanjivati napadne mogućnosti.

Mogući su i drugi načini ispoljavanja borbenih dejstava stanovništva uz primenu isprobane partizanske taktike u našem NOR-u i posle rata u drugim zemljama. Valja dodati da će agresor izvoditi i protivpartizanska dejstva uz primenu savremenih tehničkih sredstava i ubačenih delova i pojedinaca, čemu se treba suprotstaviti i

¹¹ »Sve strukture i sistemi agresije — oružane snage, izvori snabdevanja, objekti infrastrukture, elementi okupacionog sistema vlasti i sve drugo što koristi agresoru — moraju biti objekti naših stalnih napada« — Smernice za odbranu SFRJ od agresije.

boriti svim snagama i sredstvima organizujući zaštitu objekata i stanovništva (samozaštitu).

Naoružanje i sredstva za oružani otpor stanovništva biće raznovrsni, prilagođeni za masovnu upotrebu i blisku borbu. Efikasnu primenu naći će sva sredstva i svako oružje — počev od hladnog do savremenog vatrenog pešadijskog i drugog oružja.¹² Izvori snabdevanja oružjem će takođe biti raznovrsni: a) u miru, priprema skladišta, oružja itd., b) u ratu, organizovano snabdevanje naših oružanih snaga, proizvodnja u sopstvenim radionicama, otimanje od neprijatelja, dotur ilegalnim putem.

Organizacione forme ispoljavanja oružanog otpora stanovništva treba elastično postaviti. Tu ne sme biti nikakvih šablona. Iskustva iz našeg NOR-a¹³ i pouke iz Vijetnama mogu korisno poslužiti. Pri rukovođenju oružanim otporom stanovništva nužno je obezbediti *idejno jedinstvo* u osnovnim pitanjima koncepcije i plana borbe i otpora, a ostalo će se nadoknađivati samoinicijativom, snalažljivošću i sposobnošću u samoorganizovanju snaga otpora.

Da bi pomenute i ostale forme oružanog otpora stanovništva imale pun efekat u ratnim uslovima, neophodne su pripreme još u miru, koje bi, pored ostalog, trebalo da obuhvate sledeće:

- gro stanovništva, omladinu u prvom redu, obučiti u rukovanju oružjem i eksplozivnim sredstvima za izvođenje diverzantskih akcija (za omladinu to sprovesti u školama, na fakultetima, u preduzećima, a redovnom i dopunskom obukom za ostalo stanovništvo); mlađe obučiti, a starije podsetiti na partizansku taktiku, jer će ona biti primenjena u oružanom otporu stanovništva;

- obučiti deo stanovništva na sredstvima veze, za obavljanje kurirske službe i službe vodiča;

- stanovništvu svih uzrasta omogućiti da upozna neprijatelja i način njegovog delovanja, obučiti ga u izviđanju i načinu obaveštavanja;

- organizovati obuku u maskiranju i korišćenju skloništa;

- steći potrebna znanja u pružanju prve pomoći ranjenim, povređenim i bolesnim, korišćenju raspoloživih sredstava, poslovima

¹² Naoružanje i oprema stanovništva u Vijetnamu, na primer, kreće se od luka i strele, zaostalog oružja francuskog porekla do najsavremenijeg pešadijskog naoružanja američkog i drugog porekla. Iskustva iz NOR-a su za nas još poučnija.

¹³ U NOR-u su došle do izražaja borbene grupe — dvojke, trojke i veći sastavi, sa raznovrsnom namenom: za izviđanje, diverzije, obaveštavanje, vezu, atentate, prepade itd. Imale su i različite nazive kao, na primer: »udarne grupe«, »jurišna odeljenja«, »leteća odeljenja«, »seoska zaštita«, »narodna zaštita«, »partizanska straža« itd.

zdravstvenog zbrinjavanja, prvenstveno na privremeno zaposednutoj teritoriji, itd.

Pripreme stanovništva za oružani otpor su raznovrsne i specifične, a zavisiće od toga gde stanovništvo živi i šta radi (selo, grad, granica, unutrašnjost, radna organizacija, škola itd.). Pripreme stanovništva se najuspešnije odvijaju u mesnim zajednicama, gde su građani međusobno povezani i sjedinjeni u društveno-političkom, zabavnom i celokupnom radu i životu. Organizovana obuka omladine sprovodi se u oružanim snagama, školama, fakultetima, omladinskim jedinicama, radnim organizacijama itd.

Moralno-politički i psihološki otpor. Polazeći od ciljeva i postupaka agresora, moralno-politički i psihološki otpor stanovništva ima posebno mesto i ulogu u realizaciji koncepcije opštenarodne odbrane, u prvom redu zbog masovnosti učešća stanovništva. Rušenje našeg samoupravnog socijalističkog sistema i njegovog samostalnog i nesvrstanog položaja u svetu bili bi osnovni ciljevi agresije. Agresor smatra da ima »pravo« zahtevati da stanovništvo na zaposednutoj teritoriji poštuje okupacionu vlast, izvršava njene zahteve, a da je otpor stanovništva »kažnjiv« i »nelegalan« prema međunarodnom ratnom pravu.

Međutim, suprotstaviti se agresoru ustavno je pravo i obaveza građana Jugoslavije. »... SFRJ s pravom smatra da su dozvoljene i legalne sve mere i svi oblici borbe i otpora koje predviđa naša doktrina za odbranu od eventualnog agresora« — kaže se u Smernicama za odbranu SFRJ od agresije.

Otuda, pod pojmom moralno-političkog i psihološkog otpora stanovništva, u najopštijem ali suštinskom smislu, treba podrazumevati takve aktivnosti, tj. otpore koji će se izražavati u suprotstavljanju agresoru da uspostavi okupacionu vlast a, s druge strane, u obezbeđenju funkcionisanja sopstvene samoupravne vlasti, a i u pokretanju stanovništva na otpor, učvršćujući njegovu rešenost da istraje u borbi do konačne pobeđe.

Blagovremeno ispoljenim moralno-političkim i psihološkim otporom stanovništva, u kombinaciji sa ostalim oblicima otpora, agresor će biti preduhitren u preduzimanju sopstvenih propagandno-psiholoških akcija, stvoriće kod njega osećanje nesigurnosti, straha i gubljenja vere u sopstvenu pobeđu. S druge strane, početni uspesi u otporu stanovništva zajedno sa oružanim snagama ulivaju pouzdanje u sopstvene snage i u pobeđu, razvijaju i učvršćuju borbeni moral i psihološku sigurnost kod snaga otpora u celini.

U moralno-politički i psihološki otpor uključice se masovno sve kategorije stanovništva, prvenstveno one koje će biti i najbrojnije na privremeno zaposednutoj teritoriji, gde će biti težište otpora. To je, pre svega, omladina, a i sve ostale strukture stanovništva, od pionira do starih ljudi i žena.

Na koji će se način ispoljavati ovaj oblik otpora stanovništva, posebno na privremeno zaposednutoj teritoriji, zavisiće od konkretne situacije i pripremljenosti stanovništva. Pored ostalih, to će najčešće biti sledeće aktivnosti:

- suprotstavljanje zastrašivanju i propagandno-psihološkoj aktivnosti agresora, čime će se kod stanovništva smanjivati strah, panika, psihološki šokovi i sl. To se postiže intenzivnom idejno-političkom i agitaciono-propagandnom aktivnošću, stalnim kontaktom vojno-političkih faktora sa stanovništvom, što potpunijim informisanjem o situaciji u zemlji i svetu i ukazivanjem na zadatke radi nastavljanja otpora;

- onemogućavanje agresora da propagandno-psihološkom aktivnošću narušava bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti naše zemlje, na čemu će uporno raditi i koristiti za to razne forme delovanja;

- sprečavanje agresora da uspostavi okupacionu vlast na privremeno zaposednutoj teritoriji, pored ostalog, obezbeđenjem funkcionisanja naše samoupravne socijalističke vlasti. Tako će se ostvariti ustavno pravo i obaveza nepriznavanja kapitulacije i okupacije;

- sprovođenje agitacije i propagande u neprijateljskim jedinicama radi razvijanja nepoverenja u rukovodstvo koje ih vodi u osvajački rat, podsticanja dezerterstva i ukazivanju neprijateljskim vojnicima na mogućnost da pređu na stranu snaga optora itd.

U konkretnoj ratnoj situaciji stanovništvo će ispoljiti mnogo više oblika i načina političko-propagandnog i psihološkog otpora. Radi toga se treba pripremati još u miru. Suštinu tih priprema predstavlja idejno-politički i informativno-propagandi rad sa stanovništvom.

Pored ostalog, to su sadržaji koji obuhvataju:

- tumačenje, usvajanje i primenu koncepcije opštenarodne odbrane radi stvaranja jasne predstave o mogućnostima uspešne odbrane od svakog agresora;

- redovno upoznavanje stanovništva sa vojno-političkom situacijom u svetu i položajem naše zemlje sa stanovišta opštenarodne odbrane, a i rezultatima, teškoćama i problemima našeg unutrašnjeg razvoja;

— jačanje i razvijanje bratstva i jedinstva naroda i narodnosti i saznanja da se samo zajedničkim snagama možemo uspešno suprotstaviti svakom ogresoru;

— upoznavanje stanovništva sa merama, postupcima i ciljevima propagandno-psihološke aktivnosti neprijatelja na privremeno zaposednutoj teritoriji; postići da stanovništvo odbija neprijateljsku štampu, radio, televiziju, film itd.

Svakako da se ovim ne iscrpljuju sadržaji priprema stanovništva za ispoljavanje moralno-političkog i psihološkog otpora, ali se u tim okvirima mogu izraziti sve specifičnosti koje će se javljati u bazi. U procesu podruštvljavanja opštenarodne odbrane doći će do punog izražaja sve snage i mogućnosti inicijativom građana i svih društveno-političkih faktora.

Za političko-propagandne i psihološke pripreme stanovništva u miru i rukovođenje ovim otporom u ratu odgovorne su sve društveno-političke organizacije, a SKJ i SSRN u prvom redu, jer su u njemu objedinjene sve ostale društveno-političke organizacije. U društveno-političke organizacije su manje-više učlanjeni svi naši građani, od organizacije pionira, u koju su učlanjeni najmlađi, pa do SSRNJ, kao najšire i najmasovnije organizacije. Zbog toga SSRN, na osnovu idejno-političke orijentacije SKJ, treba da razradi odgovarajuće sadržaje moralno-političkih i psiholoških priprema stanovništva u miru. Ostale društveno-političke organizacije treba takođe da izrade programe i planove — prema mestu i ulozi svoje organizacije i pripremanja svoga članstva za opštenarodni otpor agresoru.

Ekonomski otpor. U ratnim uslovima agresor nastoji da privredu na osvojenoj teritoriji iskoristi za svoje potrebe. Na osnovu iskustava iz prošlih ratova, potčinjavanje ekonomike agresor počinje različitim formama, predstavljajući se pred stanovništvom kao »dobročinitelj« u snabdevanju životnim namirnicama i drugim potrebama. Može, čak, da pokazuje »dobru volju« da »unapređuje« privredu, najčešće pod parolom »obnove i unapređenja ekonomije« (uvođenjem novih tehničkih sredstava, izgradnjom puteva, razvijanjem zanata, obezbeđivanjem semenske robe u poljoprivredi itd.). Takvim metodama služili su se američki agresori u Južnom Vijetnamu u okviru programa tzv. »vijetnamizacije«. U isto vreme agresor nastoji da »objasni« nužnost i potrebu korišćenja materijalnih dobara i tehničkih sredstava za sopstvene oružane snage itd. Razume se da je takav nastup agresora motivisan određenim ciljem, tj. nastojanjem da pridobije stanovništvo i da ga odvrati od borbe i otpora.

No, agresor je, ipak, poznatiji po rušilačkim i razarajućim postupcima, pri čemu ne bira sredstva i metode. Poznati su, čak, i slučajevi upotrebe hemijsko-bioloških agensa, zbog čega stanovništvo ostaje bez osnovnih proizvoda za prehranu. U takvim uslovima stanovništvo je prinuđeno da zavisi od agresora, što on takođe koristi pri pokušaju slamanja otpora.

Sve to ukazuje na logiku i praksu dvoličnog ponašanja agresora, što mora da bude prisutno u mirnodopskim pripremama stanovništva za otpor i pri pružanju otpora u ratu.

Pod ekonomskim otporom, u načelu, podrazumevamo, s jedne strane, nanošenje agresoru materijalne štete, sprečavanje da koristi naša i svoja materijalna dobra i organizuje proizvodnju na našem tlu a, s druge strane, organizovanje proizvodnje i snabdevanje stanovništva i oružanih snaga, odnosno snaga otpora u celini.

Prema tome, ekonomski otpor stanovništva na privremeno zaposednutoj teritoriji ispoljavaće se u:

- odbijanju da se radi i proizvodi za agresora i otežavanje uslova za proizvodnju organizovanjem sabotaže i sl.;

- pružanju otpora agresoru prilikom pokušaja da pljačka naša materijalna sredstva;

- diskreditovanju pokušaja agresora da podmićivanjem pribije pojedine građane (saradnike agresora treba žigosati pred stanovništvom);

- sklanjanju materijalnih sredstava od agresora, kako bi se sačuvala za sopstvene potrebe;

- uništavanju i rušenju sredstava i objekata kada se oceni da mogu poslužiti neprijatelju i, s druge strane, sprečavanju rušenja i uništavanja objekata i sredstava, što će agresor činiti pri odstupanju i u sličnim situacijama;

- preduzimanju mera oko snabdevanja stanovništva (ne sme se dozvoliti da tu ulogu preuzme agresor, jer bi to umanjivalo i otupljivalo oštricu otpora);

- zbrinjavanju ranjenika, bolesnika, iznemoglih itd.;

- organizovanju proizvodnje u uslovima rata.

»Proizvodnja u zemlji je osnovni izvor snabdevanja. Neophodno je, na osnovu pripremljenih rezervi, uz korišćenje svih potencijala, obezbediti raznovrsnu proizvodnju, prvenstveno borbenih sredstava, kao i uslužne delatnosti i stalne izvore snabdevanja u svim uslovima, na čitavoj teritoriji — i na onim delovima koje je agresor privremeno zaposeo. Pri ovome treba koristiti sve najpogodnije forme proizvodnje — od industrijskih do zanatskih i kućnih«.

I dalje »... Za ishranu oružanih snaga i stanovništva služi jedinstvena materijalna baza. Kapacitet za proizvodnju i preradu prehrambenih artikala, usluge i poljoprivrednu proizvodnju treba znatno proširiti i osposobiti za nužno zadovoljavanje potreba u svim uslovima i na svakoj teritoriji...« — kaže se u Smernicama za odbranu SFRJ od agresije.

Da bi se takve i slične forme ekonomskog otpora uspešno primenile u eventualnoj ratnoj situaciji, sprovode se mirnodopske pripreme stanovništva, koje obuhvataju:

- osposobljavanje stanovništva, žena i omladine u prvom redu, za izvesne delatnosti u privredi, trgovini, saobraćaju, zdravstvu i drugim oblastima, jer će se veliki broj muškaraca iz tih delatnosti nalaziti za vreme rata u oružanim snagama;

- ukazivanje na potrebu i način sklanjanja sredstava i raznih namirnica od agresora, ili, pak, uništavanja kad se oceni da će mu koristiti;

- motivisanje stanovništva na sabotaže u proizvodnji, komunalnim i drugim delatnostima;

- pripreme građana na odbijanje radne i materijalne obaveze koje će agresor nametati;

- upoznavanje stanovništva sa merama društveno-političkih zajednica u miru u vezi sa obezbeđenjem životnih uslova i mogućnosti pružanja otpora na privremeno zaposednutoj teritoriji.

Mogući su i drugi sadržaji na planu priprema stanovništva u miru za davanje ekonomskog otpora agresoru u ratu, što je stvar svake opštine i mesne zajednice, koje će doći do izražaja zavisno od sopstvenih potreba, uslova i mogućnosti.

Otpor u oblasti kulture i prosvete. Otpor u oblasti kulture i prosvete je tesno povezan sa ostalim oblicima otpora, a naročito sa moralno-političkim i psihološkim otporom. Međutim, zbog praktičnih razloga (priprema u miru i ispoljavanja u ratu) bolje je da se izdvoji u poseban oblik otpora.

Poučeni iskustvima iz prošlih ratova, realno je pretpostaviti da će agresor i u eventualnom ratu nastojati da škole i fakulteti rade kako bi omladinu imao na okupu i tako je lakše kontrolisao, vršio pritisak na nju, lomio otpor i borbeni moral, i tako je odvrćao od borbe i otpora. Nastavne programe reformiše i svodi ih na svoje pozicije idejnog vaspitanja i obrazovanja, uz obezbeđenje kadra za sprovođenje takvog programa. Agresor će se ispoljiti ne samo u prosveti već i u oblasti kulture i umetnosti, pljačkanjem i uništavanjem

predmeta umetničke vrednosti, skrnavljenjem kulturnih spomenika i drugih narodnih tekovima. U oblasti kulturno-zabavne delatnosti agresor će, takođe, nastupati sa programima (filmovi, priredbe, koncerti itd.), čija je namera da se stanovništvu predstavi da vodi »bri-gu« o njemu, kako bi legalizovao svoje ideje i sputavao njegov otpor.

S druge strane, sve će ovo izazivati revolt stanovništva, što treba organizovano usmeriti pri pripremi i pružanju odlučnog otpora agre-soru. Mirnodopske pripreme stanovništva obuhvataju pitanja koja će zavisiti od sadržaja i načina ispoljavanja otpora u oblasti kulture i prosvete u uslovima rata. Pored ostalog, to su sledeća pitanja:

- ukazivati stanovništvu na sve ono što agresor preduzima u prosveti na osvojenoj teritoriji (menja program, smenjuje rukovod-stvo i nastavni kadar, traži svoje saradnike za rad u prosveti, reor-ganizuje prosvetne organizacije itd.);

- objašnjavati koje su obaveze svakog građanina u zaštiti kul-turnih i umetničkih vrednosti od pljačke i uništavanja;

- uputiti stanovništvo kako treba zaštititi knjižni i arhivski fond od zaplene i uništavanja;

- pripremiti se za izvođenje kulturno-zabavnog programa u ratnim uslovima (kadrove, materijalno-tehnička sredstva, sadržaje, itd.) i ukazivati na potrebu i način bojkotovanja priredbi koje će agresor priređivati;

- upozoriti stanovništvo da će agresor delovati i na religiozna osećanja građana i da će na taj način pokušati da razbije političko jedinstvo naroda i narodnosti, čemu se mora suprotstaviti svaki naš građanin bez obzira na versku pripadnost;

- sagledati mesto i ulogu pisaca, naučnika, pozorišnih radnika, likovnih i drugih umetnika u otporu agresoru, itd.

Ove pripreme stanovništva treba da se obavljaju pretežno u mesnim zajednicama, gde se ljudi poznaju, rade i pripremaju za rat sa sredstvima i objektima za kulturno-zabavni život. Neki od njih će i ostati na svojim radnim mestima u ratnim prilikama. U ovom smislu naročito treba angažovati i motivisati žene, omladinu i pio-nire, jer će ove kategorije stanovništva biti najbrojnije i najpotpu-nije za ovu delatnost na privremeno zaposednutoj teritoriji.

Neki elementi »pasivne rezistencije« u uslovima opštenarodnog rata. Pasivna rezistencija¹⁴ je svojevrsan, sporedniji oblik otpora,

¹⁴ Pasivna rezistencija, prema leksikonu, označava: »Borbu protiv nad-moćnog neprijatelja bez upotrebe sile i formalnog kršenja postojećih zakona, koja se obično sprovodi sistematskim uzdržavanjem od saradnje u svim javnim poslovima«. — Radomir Lukić, *Politička teorija države*, izdavač Savez pravika Jugoslavije, 1962. god.

koji će se uz ostale oblike otpora primenjivati u opštenarodnom odbrambenom ratu. Time se postiže odbojnost, nepomirljivost i neprijateljstvo stanovništva protiv agresora na svakom mestu, u prvom redu na privremeno zaposednutoj teritoriji.

Do ovoga stava smo došli na osnovu iskustava o primeni takvog oblika otpora drugih naroda¹⁵ u borbi protiv kolonizatora, agresora i domaćih izdajnika, kao i naših iskustava iz ranije istorije, a posebno iz NOR-a.¹⁶ Neki narodi su pasivnu rezistenciju primenjivali kao samostalan i jedini oblik otpora (Indija), a više je onih koji su je primenjivali u kombinaciji sa ostalim oblicima otpora, naročito u novijoj istoriji. Vremenom se ona sve više transformisala u aktivnu političku borbu, sve manje pojavljivala u formi kada je »isključivan metod nasilja i ugrožavanja tuđeg života« i svodila na »civilnu neposlušnost, štrajkove glađu, dobrovoljnim odlaskom u zatvor«.

Prema tome, postojeća iskustva i sveobuhvatnost opštenarodnog otpora prema našoj koncepciji ukazuju na mogućnost primene »pasivne rezistencije« i u našem opštenarodnom odbrambenom ratu, kao oblika otpora koji je povezan i uklobljen u ostale (oružani, politički, ekonomski i dr.) oblike otpora. Njena primena podrazumeva *masovno učešće stanovništva*, jer pojedinačni i izolovani slučajevi pojedinaca su bezuspešni. U krajnjem slučaju, pasivna rezistencija se dobrim delom uklapa u moralno-politički, psihološki i ekonomski otpor, ili postoje prelazni oblici.

No, i pored toga, zbog šireg sagledavanja njenih sadržaja i priprema u miru, celishodno je ovaj oblik otpora posmatrati odvojeno. Pasivna rezistencija se u našim uslovima može izraziti:

- putem odbijanja bilo kakve saradnje sa agresorom;
- indiferentnim odnosom prema svim zahtevima agresora, kao što su razne vojne i radne obaveze i druge usluge;

¹⁵ U Norveškoj se u drugom svetskom ratu, na primer, pasivni otpor ispoljavao u izbegavanju radne i vojne obaveze, primeni sabotaža i diverzija i oružanim aktivnostima borbenih grupa. Slično je bilo i u Poljskoj, gde su glavni oblici otpora bili: totalna rezistencija u odnosu na sve mere hitlerovskih okupatora.

¹⁶ O primeni pasivne rezistencije u našem NOR-u ima više dokaza. Drug Kardelj, govoreći o zadacima terenskih odbora OF, kaže: »Organizovati i izvoditi masovnu pasivnu rezistenciju i masovnu sabotažu po fabrikama, nadležnostima, ustanovama, itd.«. Istoričar Pero Morača — u knjizi *Pokreti otpora u Evropi*, piše »Izvanrednu ulogu u tom svenarodnom ratu imao je onaj nevidljivi i brojkama neizmerljiv pokret otpora i borba u kojoj su se uključivale sve veće mase stanovništva ... — od raznih oblika pasivnog otpora i bojkota naredbi okupatorskih kvislinških vlasti ... do mobilizacije novih boraca u partizanske jedinice ...«. U tom smislu piše i Bogdan Oreščanin »U krajnjoj liniji je i sama pasivna rezistencija naroda pojačavala osećaj nesigurnosti okupatora i vezivala njegove vojne snage« — »Vojni aspekti borbe za mir«.

— izbegavanjem posete lokala i drugih mesta gde dolaze pripadnici agresora kako bi se i na taj način izrazili prezir, mržnja i bojkot;

— uskratiti hranu i vodu agresoru, ne čitati njegove novine, plakate i ostali propagandni materijal, bojkotovati priredbe i filmove, odnosno ne raditi ništa što bi značilo i beznačajnu naklonost stanovništva prema agresoru.

Civilna zaštita kao činilac otpora agresoru. Postojeća organizovanost velikog dela stanovništva putem raznih formi civilne zaštite, pored osnovne namene, vrlo je pogodna i za pospešivanje otpora agresoru. »Svojim delovanjem i merama ona će (civilna zaštita) značajno smanjiti ljudske žrtve, materijalne i druge gubitke u ratu. Time će ujedno doprinositi obezbeđenju ljudske i materijalne baze opštenarodne odbrane i održavanju borbenog morala stanovništva i oružanih snaga, što su bitni preduslovi za uspeh oružane borbe i svih drugih vidova opštenarodnog otpora« (Smernice za odbranu SFRJ od agresije).

Jedinice civilne zaštite u ratnim uslovima, radi uspešnijeg izvršavanja zadataka, dolaziće u situaciju da prethodno izvode akcije protiv agresora da bi obavile zadatke osnovne namene, s obzirom na surovost i nehumanost agresora. Sve to znači da je zaštita neodvojiva od otpora agresoru, iako je podela zadataka neophodna, jer se radi o istim ljudima i jedinstvenim ciljevima u opštoj borbi i otporu agresoru.

Zaštita ljudi, očuvanje ekonomskih i kulturnih vrednosti zemlje, brzo upoznavanje stanovništva sa opasnostima od neprijateljskog napada, izviđanje rejona na koji je izvršen nuklearni, hemijski ili bakteriološki napad, izviđanje područja kojima je potrebna medicinska pomoć itd. — sve je to neposredni doprinos i odgovarajući način učešća stanovništva u otporu agresoru.

Civilna zaštita je sastavni deo samoupravnog života i delovanja radnih organizacija i društveno-političkih zajednica, pa se i sa tog stanovišta javlja kao nedeljiv elemenat opštenarodne odbrane, odnosno otpora agresoru. Masovnost, organizovanost i efikasnost civilne zaštite pouzdan su pokazatelj čvrstine i istrajnosti stanovništva u otporu agresoru, jer je svaki naš čovek u pozadini potencijalni borac s oružjem u ruci, proizvođač ratnog materijala, politički aktivista, obaveštajac, izviđač — i gubitak svakog čoveka predstavlja gubitak borca. Zbog toga se civilna zaštita javlja kao vrlo važan činilac borbe i otpora agresoru.